

Docent G. SMIRNOV:

Osnova nového trestního řádu v sovětském Rusku.

Úvod.

Osnova, o níž bude jednáno níže, jest otištěna v oficiálním orgánu lidového komisariátu spravedlnosti ruské socialistické federativní sovětské republiky (RSFSR) »Sovětskaja Justicija« z r. 1931, číslo 24.¹⁾ Má název: »Projekt ugolovno - processualnogo kodexa RSFSR« (= osnova trestního řádu RSFSR). Jest dílem smíšené komise, složené z členů jednak komunistické akademie, jednak lidového komisariátu spravedlnosti. Dne 12. srpna 1931 byla schválena kolegiem tohoto komisariátu a tím se stala oficiální osnovou uvedeného komisariátu.

Pro správnější pochopení některých důležitých vlastností osnovy třeba aspoň několika slovy zmíniti se o tom, proč tvůrci osnovy pokládají za nutné nyní platný trestní řád sov. Ruska z 15. února 1923²⁾ zrušiti a nahraditi úplně novým. Jest to především ryze vnější skutečnost, zejména nutnost uvéstí v soulad ustanovení budoucího trestního řádu s ustanoveními budoucího trestního zákona, jímž má býti (aspoň podle mínění tvůrců osnovy a lidového komisaře spravedlnosti RSFSR Krylenka) osnova trestního zákona z r. 1930—31, vypracovaná také členy komunistické akademie.³⁾ Ale jsou i dva důležitější důvody: 1. snaha, aby trestní ří-

¹⁾ Její předchůdkyní byla osnova z r. 1928, otištěná v »Ježenědělniku Sovětskoj Justicii« z r. 1928 dvakrát (v. č. 28 a 29 a č. 46/47). Nyní osnova z r. 1928 v obou redakcích uznává se za příliš kompromisní, rozsáhlou a složitou.

²⁾ Pozměněný velmi podstatně pozdějšími četnými zákony.

³⁾ V. o ní podrobně můj článek »Osnova nového trestního zákona v sovětském Rusku« ve »Sborníku věd právních a státních« z r. 1931, seš. II., str. 217—260, seš. III., str. 372—408. Souvislost obou osnov nutí častěji dovolávat se tohoto článku.

zení odpovídalo zásadám »pravého marxismu a leninismu«,⁴⁾ a 2. neschopnost málo vzdělaných sovětských soudců a vyšetřujících orgánů řídit se složitými ustanoveními tr. řádu z r. 1923.

O prvním důvodu píše sovětský spisovatel Bažanov,⁵⁾ když podává všeobecnou charakteristiku nové osnova, takto: osnova jest »dokumentem pravé marxo-leninské myšlenky v oboru theorie a praxe (?) sovětského práva a řízení«; na rozdíl od nyní platného tr. řádu z r. 1923, jenž jest kompromisem »mezi ideami liberálně-buržoasního práva a úkolem soudu býti nástrojem třídního potlačení nepřátel proletářské revoluce«, jest osnova již bezkompromisním nástrojem boje s třídními nepřáteli a proto především »odstraňuje řadu formálně-právních garancí a zachovává jiné jen potud, pokud pomáhají uskutečnit úkoly, jež má před sebou proletářský soud«; vedle toho — zase na rozdíl od tr. řádů z r. 1922 a 1923 a osnova z r. 1928, které mají »stejně procesní normy jak pro pracující, tak i pro třídně-nepřátelské živly«⁶⁾ . . . , osnova otevřeně prohlašuje a provádí třídní, stranické hledisko.⁷⁾

Co se týče neschopnosti sovětských soudců a vyšetřujících orgánů správně aplikovati ustanovení tr. řádu z r. 1923, o tom se ovšem sovětští spisovatelé zmiňují jen nepřímě. Tak Bažanov (l. c., str. 11) pokládá za přednost nové osnova to, že její řízení jest »zbaveno formalismu« a »jest pochopitelné pro nejširší vrstvy lidu.« M. Strogovič (»Sov. Just.«, 1931, č. 25, str. 3) píše: »Dnes máme takový stav: platný trestní řád neplatí . . . , ale jiného tr. řádu nemáme. V praxi tato skutečnost vyvolala ten zjev, že naše soudy a vyšetřující orgány si zvykly nepoužívat tr. řádu. Pozorujeme v praxi celou řadu libovolných novot . . . I toto všechno odůvodňuje se heslem — <minimum formy, maximum třídního obsahu> . . . Nový trestní řád má býti procesním minimem, jež však má se dodržovati ve všech případech«. — Jest zajímavě, že prof. Timišev již v roce 1925 psal,⁸⁾ že tr. řád z r. 1923 ve skutečnosti v sov.

4) Co znamená »pravý marxismus« v oboru trestního práva, viz můj cit. článek, zvláště str. 217—222, 260, 407—408.

5) »Sovětskaja Justicija« z r. 1931, č. 29, str. 11—12.

6) O těchto velmi neurčitých pojmech v. můj cit. článek str. 246—254, zvláště str. 249—252.

7) t. j. hledisko komunistické strany.

8) V. »Pravo sovětskoj Rossiji«, sborník statěj, sostavlennyj pro-

Rusku nebude platiti. Dovoláváje se svého článku o organisaci soudů v sov. Rusku,⁹⁾ Timašev psal, že »soudy prostě nemohou jej aplikovati, poněvadž pro jich kulturní úroveň složitá ustanovení řádu jsou fakticky nedostupná (= nepochopitelná); ale — pokračoval Timašev — soudy nemohou dokonce míti ani v úmyslu jej aplikovati, zejména v případech, když jeho předpisy nesouhlasí s fakticky závaznými pro ně (= soudy) direktivami vládnoucí strany«. Tato předpověď prof. Timaševa se přesně vyplnila a proto lze míti za to, že právě on nazval věci pravými jmény.

Úkoly trestního řízení podle osnovy.

Uvedené důvody pro více-méně radikální změnu nyní platného trestního řádu vrhají především světlo na ustanovení 1. hlavy osnovy, jež jest věnována úkolům trestního řízení.

Článek 1. osnovy prohlašuje, že účelem trestního řádu RSFSR jest stanoviti jednotný postup trestního stíhání na území sovětského Ruska v souhlasu se všeobecnými úkoly proletářské diktatury a v trestním zákoně¹⁰⁾ uvedenými zásadami sovětské trestní politiky.¹¹⁾ Aby u příslušných orgánů nebylo pochybností, jaké jsou tyto zásady, čl. 2. stanoví ve velmi dlouhé, květnaté a při tom stylisticky přímo nemožné větě, že soudy, prokuratura a vyšetřující orgány mají projevovati »třídní bdělost«, maximální pozornost, pružnost a rychlost« a že mají zabezpečiti: a) použití drsné (surovoj) a tvrdé (žestkoj) represe vůči »živlům nepřátelským socialistické výstavbě«; b) kázeňské působení na pracující, kteří spáchali zločin, a c) »mobilisaci soudně projednávaných věcí aktivity a třídní bdělosti širokých pracujících mas za účelem obrany proletářské diktatury a socialistické výstavby«.

fessorami ruského juridičeského fakulteta v Praze N. N. Alexejevym, S. V. Zavadskim, A. V. Maklecovym, N. S. Timaševym«..., Praha 1925, vypusk (svazek) II., str. 307—308.

⁹⁾ V. Timašev v »Pravě sov. Rossiji«, str. 213—244, zvláště str. 227—236; zde autor na základě sovětských pramenů líčí, jaké jsou ve skutečnosti soudy v sov. Rusku.

¹⁰⁾ T. j. osnově trestního zákona z r. 1930—31.

¹¹⁾ V. o nich podrobněji můj cit. článek, str. 224—227.

Konečně čl. 3. zase opakuje podstatný obsah čl. 2., kromě toho však dodává, že výše uvedené orgány mají se vyhnouti jakémukoliv formalismu (bod »b«), a blíže určuje, co má znamenati »mobilisace pracujících mas«, o níž mluví, čl. 2. bod »c«: podle čl. 3. bod »a« »soud, prokuratura a vyšetřující orgány jsou bezpodmínečně povinny opírat se při své práci o širokou účast a spolupůsobení pracujících, v prvé řadě proletářského a kolchozného¹²⁾ aktivu«; podle čl. 3. bod »c« tyto orgány (všechny!) zásadně jsou povinny prováděti trestní řízení veřejně.

Z velmi neurčitých a nejasných¹³⁾ ustanovení čl. 1. až 3. přece vyplývá, že prvním úkolem všech orgánů sov. justice jest zjistiti, stojí-li před nimi »třídní nepřítel« nebo »pracující«. S prvním třeba jednati »drsně a tvrdě«, s druhým asi podle možnosti mírně anebo alespoň ne tak drsně a tvrdě jako s třídním nepřítelem. Jest to jeden z projevů »pružnosti«. Ale pružnost orgánů justice znamená ještě něco důležitějšího: jest to umění jednati ve shodě s celkovou politikou vlády, o čemž výslovně mluví čl. 97. osnovy. I taková pružnost pokládá se za nejnutnější vlastnost dobrého sovětského soudce a jeho činnosti. Nejlépe píše o tom nynější lidový komisař spravedlnosti RSFSR Krylenko:¹⁴⁾ »Orgán vládnoucí třídy — proletářský soud — neodcizuje se ani této třídě ani její politice . . . Proto každý soudcovský pracovník svými soudními rozhodnutími v jednotlivých trestních a civilních věcech jest povolán uskutečňovati právě tuto politiku vládnoucí třídy, nikoliv něco jiného«; a dále (str. 42): »Náš soud . . . jest zrovna takový orgán jediné sovětské vlády jako každý jiný orgán státní správy a proto nemůže býti vybudován jinak, než na základech odvislosti od vlády a sesaditelnosti vládou«.

Třídní a pružný soud a zrovna takoví prokurátoři a vyšetřující orgány mají podle základních ustanovení osnovy ještě dva úkoly: jednati rychle a býti propagátory komunistických idejí.

¹²⁾ Kolchoz, t. j. »kollektivnoje chozjajstvo« = kolektivní (selské) hospodářství.

¹³⁾ Srovn. posudek sovětského spisovatele V. I. Gromova v »Sov. Just.«, 1931, č. 30, str. 23.

¹⁴⁾ Krylenko, Sud i pravo v S. S. S. R. Časť I. osnovy sudoustrojstva. Moskva—Leningrad 1927, str. 27—28.

Rychlost jich jednání má v sov. Rusku, jako v každém státě s nepopulární diktátorskou vládou, mimořádný význam: vždyť takový stát připomíná válečný tábor, kde rychlost jednání má větší cenu, než jeho obsahová správnost. O propagační stránce soudního řízení bude pojednáno zevrubněji na jiném místě.

Z uvedeného jest patrné, že soud v sov. Rusku jest něco docela jiného, než v západoevropských státech. Proto ovšem ani trestní řízení nemůže zde býti takovým, jakým je v soudobých kulturních »buržoasních« státech.

Nemožnost pojednati v krátkém článku s náležitou zevrubností o všech ustanoveních osnovy nutí autora, aby dal jen krátký všeobecný přehled osnovy po stránce vnější a obsahové a aby pojednal zevrubněji pouze o základních zásadách trestního řízení podle osnovy a o zvláštnostech právního postavení osob a orgánů v řízení zúčastněných.

I. Všeobecný přehled osnovy po stránce vnější (A) a krátký nástin postupu trestního řízení (B).

A. Nová osnova tr. řádu obsahuje pouze 134 článků místo 465 článků tr. řádu z r. 1923. Je dosti přehledná, poněvadž jest rozdělena na 18 hlav a opatřena velmi četnými marginálními rubrikami. S výjimkou 1. hlavy jest celkem napsána jednoduchou řečí.

Pořadí hlav v osnově určuje se postupným časovým rozvojem procesních jednání. Výjimky tvoří hlava I. (čl. 1. až 4.) o »základních ustanoveních« a poslední (XVIII, čl. 130.—134.) o »věcech soukromé obžaloby«. Z ostatních hlav hlava II. (čl. 5. až 7.) jedná o zavedení trestního řízení (čl. 5., 6.) a o skutečnostech, jež vylučují trestní stíhání (čl. 7.). Hlavy III. až VI. (čl. 8. až 48.) jednájí o přípravném vyšetřování; z nich hlava IV. (čl. 22. až 35.) a čl. 40.—44. hlavy V. mají význam i pro jiná stadia řízení, poněvadž jednájí všeobecně o průvodních prostředcích a o zajišťovacích opatřeních proti obviněnému. Hlava VII. (čl. 49.—53.) jest věnována vydání v obžalobu. Hlavy VIII. až XII. (čl. 54. až 101.) jednájí o řízení před soudy 1. stolice (hlavní přelíčení). Hlava XIII. (čl. 102. až 106.) obsahuje ustanovení o řízení adhesním. Hlavy XIV., XV. a XVII. jednájí o různých druzích řízení opravného, zejména o řádném opravném řízení na základě řádných opravných pro-

středků stran (hlava XIV. čl. 107. až 114.) o »soudní kontrole« (hl. XV. čl. 115. až 117.) a o obnově tr. řízení (hl. XVII. čl. 127. až 129.). Konečně hlava XVI. (čl. 118. až 126.) má ustanovení o výkonu odsuzujících rozsudků.

Bylo by lze říci, že osnova po vnější stránce jest poměrně zdařilá, ale vadí tomu kromě ustanovení I. hlavy ještě přílišná stručnost osnovy. Správně poukazuje sovětský spisovatel K o m a r o v («Sovětskaja Justicija», 1931, čís. 30, str. 20), že při zkoumání osnovy »vzbuzuje se dojem, že za účelem více-méně správného pochopení některých ustanovení osnovy jest nevyhnutelně nutno dříve pečlivě prostudovati starý¹⁵⁾ trestní řád«.

Jest nutno ještě dodat, že osnova vůbec nemá ustanovení o organizaci ani soudů ani prokuratury a advokatury, o čemž jedná nyní platný zákon o organizaci soudů z 19. listopadu 1926, velmi podstatně pozměněný pozdějšími novelami.¹⁶⁾

B. Postup řízení podle osnovy.

1. Zahájení trestního řízení. — a) Zpravidla trestní řízení se zahajuje vyšetřujícími orgány, prokurátorem nebo soudem, a to buď ex officio nebo na základě oznámení («zajavlenij») jakýchkoliv osob o spáchaném zločinu nebo o přípravných jednáních k němu směřujících (čl. 5.). Při tom uvedené orgány mají zahájit řízení na základě oznámení, pokud tu nejsou důvody vylučující vůbec trestní stíhání; mezi nimi vedle důvodů známých každému právu (právoplatný rozsudek v téže věci; smrt a psychická nemoc pachatele nebo skutečnost, že pachatel nedovršil 16. rok věku) uvádí osnova ještě dva originální, o nichž ustanovuje takto: »když jednání nejsou třídně-nebezpečná nebo zjevně mají malý význam a neměla škodlivých následků« (čl. 7., bod 1.) a »když

¹⁵⁾ T. j. nyní platný.

¹⁶⁾ Z nich nejdůležitější jsou vydány tiskem ve »Sbírce zákonů a nařízení dělnicko-rolnické vlády RSFSR« («Sobranije uzakoněnij i rasporyženij raboče-krestjanskogo pravitelstva»): v r. 1928 číslo 44, článek 710 a čís. 117, čl. 733; v r. 1929 čís. 3, čl. 33 a čís. 24, čl. 249; v r. 1930 čís. 51, čl. 627 a 628. — Kromě toho jsou ještě zákony o zvláštních soudech, hlavně vojenských tribunálech a t. zv. »soudružských« (kamarádkských) soudech několika druhů; poslední soudy nejsou vázány platným trestním řádem a nebudou vázány ani novým trestním řádem.

jednání, jež v době spáchání bylo zločinem, ztratilo třídně-nebezpečnou povahu» (čl. 7. bod 2.).¹⁷⁾ — b) Jde-li o trestní stíhání osob jež nespáchaly konkrétního zločinu, ale jsou nebezpečné pro společnost vzhledem k jejich spojení se zločinným prostředím v přítomné době nebo vzhledem k jejich činnosti (patrně v minulosti), tr. řízení může být zahájeno pouze prokurátorem (čl. 6.).¹⁸⁾

2. Přípravné řízení. — Osnova zná pouze jeden druh přípravného řízení, jež nazývá přípravným vyšetřováním. Vyšetřujícími orgány zpravidla jsou: milice (stráž bezpečnosti), inspekční orgány různých správních oborů (pouze v mezích působnosti těchto správních oborů), státní správa politická (bývalá čeka) a vyšetřující soudce («slédovatel») (čl. 8.), jenž vůbec není soudcem, nýbrž orgánem úplně podřízeným prokurátorovi. Vyšetřující soudce koná vyšetřování osobně jen ohledně kontrarevolučních a jim na roveň postavených zločinů, jakož i v případech »zvlášť složitých trestních věcí« (čl. 15., odst. 1.); jinak jest orgánem, který jen řídí a kontroluje vyšetřování (čl. 11.). Nad ním stojí prokurátor s týmiž funkcemi (čl. 10., odst. 1.); ale prokurátor může též osobně provádět vyšetřování (čl. 10., odst. 2.) nebo svěřiti je kterémukoliv vyšetř. orgánu (čl. 15., odst. 2.). Provedení jednotlivých vyšetřovacích úkonů může býti svěřeno vyšetřujícími orgány nebo prokurátorem »společenským organisacím a jejich zástupcům« (čl. 9., odst. 2.). Soud nemá ve vyšetřování žádné účasti a stěžovati si na jednání vyšetřujících orgánů lze pouze k vyšetřujícímu »soudci« nebo prokurátorovi (čl. 21.). Vyšetřování má úplně inkvisiční povahu; obviněný není stranou a nemá obhájce. Úkolem vyšetřujících orgánů jest, jako v »buržoasních« státech, zjištění průvodních prostředků a použití zajišťovacích opatření proti obviněnému. Mezi průvodními prostředky osnova uvádí jeden originální: usnesení společenských organisací (čl. 23.); naopak jsou úplně vyloučeny přísaha nebo slavnostní slib. Zvláštností osnovy jest též tak zv. »veřejné vyšetřování« čl. 9., odst. 2., t. j. vyšetřování, jež se provádí přímo na schůzích, v podnikách a t. p.

¹⁷⁾ Srovn. můj cit. článek, str. 231—232.

¹⁸⁾ Srovn. čl. 6 osnovy trestního zákona z r. 1930—31 v mém cit. článku, str. 231—232.

Zastavení vyšetřování (čl. 45.—47.) a znovuzavedení zastaveného vyšetřování (čl. 48.) jest úplně v rukou vyšetřujících orgánů a prokurátora.

3. Vydání v obžalobu jest také úplně svěřeno vyšetřujícím orgánům a prokurátorovi a jest jich jednostranným aktem. Obviněný po skončení vyšetřování a obeznámení se vším materiálem může jen žádati tyto orgány a doplnění vyšetřování (čl. 49.). Vyšetřující orgány po vyřízení uvedené žádosti obviněného sepisují obžalovací spis (čl. 51.) a zasílají jej soudu buď bezprostředně (při »méně nebezpečných zločinech«) nebo prostřednictvím vyšetřujícího soudce, eventuelně — pokud vyšetřování prováděl osobně vyšetřující soudce — prostřednictvím prokurátora (při »zvlášť nebezpečných zločinech«)¹⁹⁾ (čl. 52.). Tyto kontrolující orgány mohou jak pozměniti obžalovací spis podřízených orgánů, tak i zastaviti řízení nebo naříditi, aby vyšetřování bylo doplněno (čl. 53.). Akt vydání v obžalobu jest dokonán zasláním obžalovacího spisu soudu (srv. čl. 66.). Obhájce ani v tomto stadiu řízení vůbec nemá účasti.

4. Hlavní řízení. — Když soud 1. instance dostane věc s obžalovacím spisem, stálý soudce (bez účasti přísedících — laiků) určuje rok hlavního přelíčení (čl. 66.); uzná-li však, že jest nutno doplniti vyšetřování, pozměniti částečně nebo úplně obžalovací spis nebo úplně zastaviti řízení, má předložiti tyto otázky k rozhodnutí soudu s přísedícími (čl. 67.); jest to vlastně soudní revise vydání v obžalobu, ale bez jakékoliv účasti stran.

Stanoví-li soudce rok hlavního přelíčení, rozhoduje zároveň o obeslání svědků a znalců a o tom, mají-li býti připuštěny k účasti v hlavním přelíčení strany (čl. 68., lit. a) (kromě obviněného, který vždy má právo zúčastniti se hlavního přelíčení); právo soudce vyloučiti strany z účasti v hlavním přelíčení jest omezeno čl. 62., který ustanovuje, kdy účast obhájce v hlavním přelíčení jest nutná. Obviněnému má býti doručen opis obžalovacího spisu nejpozději 3 dny před hlavním přelíčením (čl. 68., lit. d). Rozhodování o zajišťovacích opatřeních proti obviněnému přechází na soud (čl. 68., lit. b).

¹⁹⁾ O pojmech »zvlášť nebezpečných« a »méně nebezpečných« zločinů v. můj cit. článek, str. 229.

Hlavní přelíčení se koná veřejně (s výjimkami čl. 69.), a má-li věc »společenský význam«, má se konati dokonce v nepracovní době v klubech podniků, profesionálních spolků, kolektivních hospodářství a t. p. (čl. 70.). Řízení řídí předseda hlavního přelíčení (stálý soudce) (čl. 74. až 76.). Po zahájení zasedání a po úvodních formalitách (čl. 77. a 79.) následuje průvodní řízení, které se počíná tím, že předseda nebo, jsou-li v řízení zúčastněny strany, žalobce »krátce přednáší podstatu obžaloby«. Následuje otázka obviněnému, uznává-li správnost obžaloby. Při kladné odpovědi soud může ihned naříditi a provésti podrobný výslech obviněného k věci a po něm ihned přejíti k řečem stran a k poslednímu slovu obviněného (čl. 80.). Při záporné odpovědi obviněného nastává průvodní řízení ve vlastním slova smyslu (čl. 82. až 90.). Soud může kdykoliv je skončiti, uzná-li věc za úplně vysvětlenou (čl. 84.). Může též jakkoliv pozměnit obžalobu proti obviněnému nebo stíhati ho též pro čin, jenž nebyl uveden v obžalovacím spisu (čl. 88.). Konečně může i při účasti stran buď naříditi, jak dlouho mohou trvati závěrečné řeči stran nebo úplně vyloučiti tyto řeči, uzná-li věc za úplně vysvětlenou (čl. 91.); jen poslední slovo obviněného nesmí býti vyloučeno (čl. 93.).

Po řečech stran soud zpravidla se vzdaluje, aby vynesl rozsudek (čl. 94.—96.), který může býti a) odsuzující, b) zprošťující nebo c) osvobozující obviněného od použití trestní represe proti němu (čl. 98.). Při vynesení rozsudku na základě v š e h o v řízení nashromážděného materiálu má se soud řídití nejen platnými zákony, nýbrž také »všeobecnou politikou proletářského státu« (čl. 97.). — Jsou-li v řízení zúčastněny strany, mají celkem tatáž práva (ovšem s uvedenými již omezeními) jako v evropských státech, ale prokurátor jest nejen stranou, nýbrž také orgánem kontrolujícím soud (v. níže).

5. Řádné opravné řízení. — Osnova mluví o něm ve hlavě věnované »stížnostem proti rozsudku a jeho nápravě« (»obžalovani je i ispravleni je prigovora«). Technického pojmenování pro své řádné opravné řízení osnova nemá. Rovněž neuvádí důvodů, které mohou býti základem pro řádný opravný prostředek. Řádnými opravnými prostředky jsou podle osnovy »stížnost stran« a »protest prokurátora«; rozdíl mezi nimi jest pouze terminologic-

ký. Podání opravného prostředku má účinek suspensivní (čl. 107.). Nemohou být předmětem řádného opravného prostředku rozsudky nejvyššího soudu jako 1. stolice, ale prokurátor může proti nim »protestovati cestou kontroly« (čl. 108., odst. 3.). Nemůže si též být stěžováno (patrně obviněným) proti rozsudku, jímž obviněnému byly uloženy buď »společenská výtka« nebo pokuta (eventuelně náhrada škody) ve výši do 100 rublů (jde-li o »nepracující«, ve výši do 500 rublů), t. j. nejmírnější represivní opatření; ale na žádost společenských organizací stížnost může být předmětem řízení ve druhé stolici i v těchto případech (čl. 109.). Stížnosti a protesty mají být podány během 10 dnů a, jde-li o kontrarevoluční zločiny, během 72 hodin od doručení rozsudku obviněnému. Soud může udělit novou lhůtu tomu, kdo ji zmeškal z omluvitelných důvodů (čl. 110.). — Zajímavá jsou ustanovení osnovy o rozsahu prozkoumání rozsudku 1. stolice a o obsahu konečných rozhodnutí soudu druhé stolice. Podle čl. 112. soud druhé stolice, »když zkoumá rozsudek na základě stížnosti (protestu), musí zkoumat celou věc, neomezuje se na otázky uvedené ve stížnosti (protestu)«, t. j. musí vykonat úplnou revizi rozsudku a řízení soudu 1. stolice ve všech směrech a ohledně všech obviněných. Na základě zkoumání celé věci soud může uznati rozsudek buď správným (a patrně jej ponechat v platnosti) nebo nesprávným. V posledním případě soud 2. stolice může jen výjimečně sám jej pozměnit, a to v těchto případech: a) pokud jde jen o změnu kvalifikace zločinu, b) pokud uznává, že trestní represe jest příliš přísná (může ji zmírnit; patrně též vynést osvobozující rozsudek místo odsuzujícího); c) ohledně výše a obsahu náhrady škody, přiznané osobě poškozené zločinem. V ostatních případech soud 2. stolice může pouze zrušit rozsudek (zásada kasační), zejména jde-li o osvobozující rozsudek nebo uznává-li soud represe za příliš mírnou nebo konečně »nejsou-li skutkové okolnosti úplně vysvětleny a není s dostatek důvodů pro změnu rozsudku« (čl. 113.). Při zrušení rozsudku soud 2. stolice buď úplně zastavuje řízení (na základě čl. 7., 46. a 47.) nebo nařizuje doplňovací vyšetřování, nebo konečně odesílá věc k novému projednávání soudu 1. stolice, a to buď tomu, který již projednával věc, ale v novém složení, nebo jinému, ovšem s poučením, jak třeba vady napravit

(čl. 114.).²⁰⁾ Další řádný opravný prostředek proti rozhodnutím druhé stolice se nepřipouští (čl. 108.), ale tato rozhodnutí mohou býti pozměněna cestou »soudní kontroly«, zejména i na základě protestu prokurátora. — O samém řízení před 2. stolicí osnova ustanovuje pouze, že se věci projednávají veřejně a že o roku veřejného líčení mají býti vyrozuměny strany; pokud se strany dostavily k líčení, mají býti připuštěny k účasti na něm, nejde-li o kontrarevoluční zločiny, při nichž rozhoduje soud, má-li připustiti strany k účasti při líčení; pokud obviněný jest ve vazbě, rozhoduje o otázce, má-li býti obeslán (patrně předveden) k veřejnému líčení, vždy soud (čl. 111.).

6. Mimořádným opravným prostředkem stran jest žádost o obnovu řízení. Osnova ustanovuje pouze o důvodech k obnově řízení, jimiž jsou buď důkazy, že sám rozsudek se zakládá na trestném činu, nebo skutečná nova, t. j. skutečnosti, jež nemohly býti známy při vynesení rozsudku. Osvobozující rozsudky mohou býti předmětem žádosti o obnovu jen během 6 měsíců ode dne, když nové skutečnosti vyšly na jevo (čl. 127.—128.). Ani smrt obviněného nevyklučuje obnovy řízení, pokud sám rozsudek se zakládá na trestném činu [čl. 7., čís. 7., čl. 128, lit. a) a b)].

7. Mimořádným opravným řízením jest též t. zv. »soudní kontrola«. Ale o ní, jakož i o řízení adhesním a soukromé obžalobě bude účelněji pojednati později.

8. O výkonu rozsudků třeba uvést, že jej nařizuje soud, který vynesl rozsudek (čl. 118. a 99.). Soud může za určitých podmínek odložití výkon odsuzujícího rozsudku; důvody odkladu při méně nebezpečných zločinech jsou uvedeny dosti liberálně (čl. 120.). Soud rozhoduje i o podmíněčném propuštění (čl. 123.). Kontrola výkonu rozsudků náleží prokuratuře (čl. 122.).²¹⁾

²⁰⁾ Opravné řízení podle osnovy jest tedy řízením kasačně-revisním s důležitými prvky apelačními. Osnova zde převzala celkem bez zásadních změn systém nyní platného práva.

²¹⁾ V. podrobněji čl. 118—126, kde se jedná též o způsobech výkonu některých odsuzujících rozsudků.

II. Zásady trestního řízení podle osnovy.

Již z pojednání o úkolech trestního řízení podle osnovy a o jeho průběhu jest patrno, že základní zásady dnes platného trestního řízení jsou v osnově podstatně pozměněny.

1. Především osnova, stejně jako i nyní platné právo stojí na zásadě úplné soudcovské odvislosti od vlády (v. výše).

2. Zásadu spolupůsobení laického elementu v soudnictví sovětské právo uznává, ale jen ve formě kmetských (šefenských) soudů, při čemž přísedící-laici jsou voleni do ročního seznamu na základě své třídní příslušnosti a roční seznam kontroluje komise, jež fakticky se skládá z komunistů.²²⁾ Osnova zná kromě toho účast laiků v úlohách vyšetřujících orgánů (čl. 9., odst. 1.) a veřejného žalobce (čl. 61.), ale jen na základě zmocnění těchto orgánů, event. prokurátora (v. níže).

3. Zásada oficiálnosti jest osnovou přijata, t. j. zpravidla v tr. řízení nikdo nemůže libovolně a bez kontroly disponovati právem obžaloby a proto tr. stíhání jest svěřeno státním úřadům a provádí se jimi z moci úřední (čl. 5. a mn. jiných). Tato zásada je však omezena — nikoliv prolomena — tím, že osnova zná též »věci soukromé obžaloby« (čl. 130. až 134.); při nich zpravidla se tr. řízení zavádí »jen« (čl. 132.) na základě žaloby osoby poškozené a tato osoba vystupuje v řízení jako soukromý žalobce a může skončiti řízení jednostranným volným zřeknutím se obžaloby až do skončení průvodního řízení při hlavním přelíčení; ale čl. 134. stanoví, že »v případech, když vyšetřující orgány, prokurátor nebo soud (!) mají za to, že věc má společenský význam, mohou zahájit trestní řízení a provésti je až do konce z moci úřední, i kdyby scházela obžaloba osoby poškozené nebo soukromý žalobce se zřekl obžaloby«. »V těchto případech — po-

²²⁾ Třeba připomenouti, že ustanovení o soudcovské odvislosti a o spolupůsobení laického elementu v soudech nejsou obsažena v osnově, nýbrž v zákoně o organizaci soudů z r. 1926. — Soudcové-laici jsou účastni jen v soudech 1. stolice (cr.), ale ve všech těchto soudech (v. čl. 167, 182—183 uvedeného zákona z r. 1926). O způsobech volby soudců-laiků pro různé soudy 1. instance v. čl. 18—29, 43—44 a 183 zákona o organizaci soudů.

kračuje čl. 134. — věc se projednává podle všeobecných pravidel stanovených tímto řádem», t. j. soukromý žalobce přestává jím býti. — Omezení zásady oficiálnosti a velmi široký obor věcí soukromé obžaloby²³⁾ jsou vyvolány prostě tím, že oficiální orgány obžaloby nemají času vystupovati před soudy v úloze žalobců ani v důležitějších věcech (v. níže).

4. I zásadu materiální pravdy osnova uznává. Proto všechny úřední orgány mají pečovati o všestranné vysvětlení věci (čl. 19., 74., 92.), soud volně hodnotí význam každého průvodního prostředku (čl. 24.), i doznání viny obviněným (čl. 80.). Věc cestou »soudní kontroly« může býti někdy projednávána až v 5 instancích (v. níže). Se zásadou materiální pravdy dobře nesouhlasí jen kategorický předpis osnova, aby přípravné vyšetřování bylo zpravidla provedeno během měsíční lhůty, jež může býti prodloužena jen ve zvlášť složitých případech obvodovým prokurátorem do dvou a krajským prokurátorem do tří měsíců (čl. 17.); ale podle čl. 87. soud může vždy naříditi dodatečné vyšetřování. — Třeba však dodati, že zásada třídní justice (v. níže) bezpochyby jest nepřitelem zásady materiální pravdy, poněvadž třídní soud nemůže již podle své povahy jednati jinak, než ve prospěch vládnoucí třídy, a nemůže posuzovati stejně na př. význam svědecké výpovědi »pracujícího« a t. zv. »třídního nepřitele«.

5. Osnova uznává i zásadu přímosti. Proto soud zásadně zkoumá všechny průvodní prostředky bezprostředně (s nevyhnutelným omezením čl. 86.), soudní přelíčení má se konati zpravidla za přítomnosti obviněného (čl. 78.), každá věc má býti projednána od začátku až do konce hlavního přelíčení před soudem v nezměněném složení (čl. 59.) a bez přerušování projednáváním jiné věci (čl. 71.). Ale přece osnova zná velmi podstatná omezení zásady přímosti. Především soud vždy může jednati v nepřítomnosti obviněného, když poslední k tomu svoluje nebo se vyhy-

²³⁾ Podle čl. 130 sem patří: delikty proti tělu, jež neporušily zdraví a nebyly týráním; delikty proti cti; krádež a zpronevěra spáchané na soukromém majetku bez přitěžujících okolností; úmyslné zničení nebo poškození cizího soukromého majetku, pokud nebylo spácháno způsobu obecně nebezpečnými a nemělo zvlášť důležitých následků; porušení práva původcovského (autorského) a známkového.

bá soudu (!) (čl. 78.). Dále osnova nikterak neomezuje soud v jeho právu používati protokolů o výsledku svědků a znalců, provedeném v době přípravného vyšetřování; to dává soudu možnost na základě čl. 68., lit. a)²⁴⁾ obeslati k hlavnímu přelíčení jen některé svědky a na základě čl. 84 i před výsledkem důležitých svědků uznati věc za úplně vysvětlenou a skončiti průvodní řízení, aby později na základě čl. 97., který předepisuje, aby rozsudek byl vynesena na základě všech průvodních prostředků («všech daných děla»), přece použil protokolů o výsledku těchto svědků, provedeném v době přípravného vyšetřování. To znamená, že soud může in concreto jednati s velmi podstatným omezením zásady přímosti.²⁵⁾

6. Zásada ústnosti jest omezena ještě více. Kromě již uvedených ustanovení o omezení zásady přímosti, jež většinou jsou zároveň omezeními zásady ústnosti, třeba uvést ustanovení čl. 91., podle něhož soud může předem určit, jak dlouho mohou trvati závěrečné řeči stran nebo vzhledem k úplné jasnosti věci uznati, že tyto řeči (kromě posledního slova obviněného) jsou zbytečné.

7. Toto posléz uvedené omezení jest zároveň omezením zásady obžalovací (akusační). Lze říci, že tato zásada (kromě zásady soudcovské neodvislosti) doznala v osnově největších omezení. Skutečně, podle osnovy neplatí zásada nemo iudex sine actore, poněvadž soud může z moci úřední jak zahájit trestní řízení (čl. 5.), tak i v něm pokračovati (čl. 65.); neplatí ani zásada

²⁴⁾ Čl. 68, lit. a) zní: »Soudce, když stanoví rok hlavního přelíčení: a) rozhoduje... o obeslání svědků a znalců.«

²⁵⁾ Třeba zdůrazniti, že uvedená ustanovení osnovy nejsou dosti jasná. Ve prospěch výkladu, jenž jest uveden v textu, mluvím však skoro neomezená moc soudu v hlavním řízení a to, že již podle nyní platného práva (čl. 391 tr. řádu z r. 1923) guberniální (nyní krajský) soud, i když jedná jako 1. instance, má právo neobesílati ku hlavnímu přelíčení svědky, kteří byli vyslechnuti během přípravného řízení a jichž výpovědi nevzbuzují pochybnosti. Osnova z r. 1928 dokonce přímo stanovila, že soud při vnesení rozsudku má používat všeho »materiálu«, i kdyby nebyl prozkoumán během průvodního řízení při hlavním přelíčení (v. Bažanov, »Sovětskaja Justicija« z r. 1931, č. 29, str. 11). I nelze mysliti, že by osnova z r. 1931 učinila zde »krok zpět«, t. j. k sesílení t. zv. formalismu trestního řízení, když právě jejím účelem jest jej vymýtiti až na některé výslovně ponechané zbytky.

judex ne eat ultra petita partium (t. j. žalobce), poněvadž soud vždy může pozměniti a rozšířiti obžalobu (čl. 67. a 88.) a v řízení opravném jest dokonce nucen zkoumati věc v celém rozsahu (v. výše); zřekl-li se veřejný žalobce obžaloby během hlavního přelíčení (čl. 92.), neznamená to ještě, že soud musí vynést osvobozující rozsudek. — Ale osnova jde ještě dále a přímo stanoví, že »soudce, když nařizuje rok hlavního přelíčení, rozhoduje o připuštění stran« (čl. 68., lit. a). Třeba uznati, že osnova zde jest příliš lakonická a nejasná, poněvadž má ještě tato ustanovení o »účasti stran« v hlavním řízení: 1. podle čl. 61 »obžalobu před soudem provádí prokurátor«;²⁶⁾ 2. podle čl. 62., odst. 1. »obhajoba se připouští soudem«, ale »účast obhájce jest povinná: a) když fyzické a psychické vady nebo úplná nevzdělanost (»malogramotnost«) znemožňují obviněnému samostatně se obhajovati; b) když řízení koná se v řeči, jíž obviněný neovládá; c) podle žádosti společenských organizací; d) když ve věci (= hlavním přelíčení) má účast žalobce«; 3. podle čl. 62., odst. 2. »zřekne-li se obviněný obhájce, žalobce přece může býti připuštěn k účasti ve věci« (= hlavním přelíčení); konečně podle čl. 63., odst. 2. soud má právo nepřipustiti k obhajování kteroukoliv osobu, jež formálně má právo býti obhájcem.²⁷⁾ — Z těchto nedostatečně jasných ustanovení přece vyplývá, že jejich ostří jest namířeno hlavně proti formálnímu obhajování (účasti obhájce). Vysvětluje se to tím, že obhájce, jako osoba neúřední, má aspoň stín neodvislosti. Kromě toho Krylenko²⁸⁾ ve svém již citovaném spise poukazuje na to, že kolegia advokátů většinou se skládají z právníků podle svého smýšlení »buržoasních«, a proto vlastně advokáti nemohou býti valně užitečnými v »proletářském« soudním řízení. Ale přece znění čl. 62., odst. 2. a čl. 68., lit. a) nasvědčuje spíše tomu, že aspoň de jure soud může vyloučiti i prokurátora z účasti při hlavním přelíčení v úloze strany. Ve prospěch tohoto výkladu mluví i dosti jasná ustanovení čl. 381. tr. řádu z r. 1923, která

²⁶⁾ Nebo některé jiné osoby na základě zmocnění prokurátorem.

²⁷⁾ Čl. 63, odst. 1. dává toto právo členům kolegia obhájců (v. o nich zákon o organizaci soudů z r. 1926), zástupcům společenských a státních organizací a ústavů, příbuzným a poručníkům obviněného.

²⁸⁾ Krylenko, Sud i pravo v S. S. S. R. Časť I: Osnovy sudostrojstva. Moskva—Leningrad, 1927. Str. 126—127.

poskytují guberniálnímu (nyní krajskému) soudu jako soudu 1. stolice právo vyloučiti z účasti při hlavním přelíčení jak obhájce tak i žalobce. Čl. 381. lze se dovolávat proto, že osnova ve svých ustanoveních o hlavním řízení v podstatných rysech opakuje ustanovení nyní platného tr. řádu o řízení před guberniálními soudy jako soudy 1. instance (čl. 380.—383.; 390.—408.). Ale hned třeba dodati, že fakticky jest přímo nemožné, aby soud vyloučil z účasti při hlavním přelíčení prokurátora, pokud tento chce vystupovati jako strana: vždyť každý místně příslušný prokurátor jest orgánem kontroly činnosti soudu (v. níže o čl. 116. a 117.). Proto pravý smysl uvedených ustanovení o vyloučení stran soudem (kromě obviněného) z účasti při hlavním přelíčení jest asi takový: jakmile prokurátor uzná, že jeho účast v hlavním přelíčení není nutná, nebo jakmile jeho účast nebo účast jiného veřejného žalobce jest fakticky nemožná, obhájce — jako osoba podezřelá — zpravidla, t. j. pokud tomu nebrání kategorická ustanovení čl. 62., má býti také vyloučen z účasti při hlavním přelíčení.

Aby takový závěr nezdál se býti neodůvodněným, uvedu ještě tato slova sovětského profesora Čelcova-Bebutova:²⁹⁾ Ačkoliv deklaratorní čl. 9. u k r a j i n s k é h o t r e s t n í h o ř á d u z r. 1927 stanoví, že obžalobu před soudem provádí prokurátor, poznámka k čl. 224. stanoví, že prokurátor sám rozhoduje, uplatní-li toto své právo; proto — pokračuje Čelcov-Bebutov — »existující nyní forma řízení může býti charakterisována jako obžalovací podle litery zákona, ale fakticky inkvisiční též při hlavním přelíčení«, poněvadž prokurátor skoro nikdy nevystupuje v řízení jako strana. — Nelze pochybovati, že zrovna takový stav jest i v sov. Rusku. I osnova patrně chce uzákoniti to, co již fakticky existuje.

8. Z á s a d a v e ř e j n o s t i. Jest to jediná zásada, která podle sovětské osnovy má se prováděti v rozsahu širším, než jest tomu v buržoasních státech. Veřejnost jak při hlavním přelíčení, tak patrně i v řádném opravném řízení může býti vyloučena, jen je-li to nutno, aby bylo zachováno vojenské, diplomatické a státní tajemství, nebo jedná-li se o deliktech proti pohlavní mravnosti (čl. 69.; srv. čl. 111.). Kromě toho čl. 70. předpisuje, aby věci, jež mají

²⁹⁾ Čelcov-Bebutov, Sovětskij ugolovnyj process. Vypusk II, Charkov 1929, str. 51—52.

společenský význam, projednávaly se soudem v nepracovní době v klubech různých podniků a společenských organizací za účelem »mobilisace pozornosti pracujících mas k boji se zločiny a vadami (?), jež překážejí socialistické výstavbě nebo upevnění kázně mezi pracujícími a nových forem pracovního spoluzítí«. Lze důvodně předpokládati, že toto ustanovení bude v praxi znamenati uložení nové povinnosti »pracujícím« — býti přítomnu při soudním přelíčení v klubech, poněvadž nepřítomnost může býti posuzována ledajak, v každém případě však jako nedostatek zájmu k boji vlády se zločinností. — Ovšem velmi se ztěžuje i úloha soudu: není přece snadno řídit proces tak, aby to bylo v h o d n o u propagací sovětského režimu; aby všechno »klapalo«, musí býti předem vše »náležitým způsobem« »zařízeno«, jinak může dojít k velmi nepříjemným překvapením.

Osnova v čl. 9. mluví ještě o veřejném přípravném vyšetřování, ale o něm bude pojednáno později.

9. Úplně novou zásadou ve srovnání s »buržoasním« právem jest zásada třídní justice, o níž bylo již částečně jednáno.

Aby soudce měl vždy na mysli třídní boj jako hlavní úkol své činnosti, čl. 5. osnovy pokládá za nutné definovati každý delikt (»zločin«) jako »třídně-nebezpečné jednání«.⁸⁰⁾ Kromě toho v ustanoveních o každém stadiu řízení osnova zvláště zdůrazňuje, že prvním úkolem příslušných státních orgánů jest zjistiti, v jaké míře jak sám pachatel, tak i jeho čin jsou třídně, t. j. pro diktaturu proletariátu a pro vymoženosti proletářské revoluce, nebezpeční (čl. 19., 22., 40., 42., 51., 100., lit. d), 110., 111.). Konečně osnova přímo předpisuje jednati s »třídním nepřitelem« jinak než s »pracujícím«. Nejdůležitější jsou tato ustanovení osnovy: Podle čl. 40. intenzita zajišťovacích opatření proti obviněnému během řízení má se určovati povahou a stupněm třídní nebezpečnosti pachatele, zejména v první řadě skutečností, jaké společenské třídy jest obviněný členem a jaké jest jeho zaměstnání. Čl. 42. přímo stanoví, že vyšetřovací vazba může býti uvalena v každém případě spáchání kontrarevolučního nebo jemu na roveň postaveného zlo-

⁸⁰⁾ Osnova trestního zákona z r. 1930 (čl. 2.) definovala jej jako jednání sociálně-nebezpečné; v. můj cit. článek, str. 229.

činu,³¹⁾ i kdyby nebylo zákonem žádaných podmínek pro uvalení této vazby, »uzná-li vyšetřující orgán, že ponechání obviněného na svobodě není možné vzhledem k jeho třídní nebezpečnosti«. Podle čl. 55. jsou příslušnými pro kontrarevoluční zločiny v 1. stolici nikoli lidové, nýbrž spolehlivější krajské soudy. V řízení opravném stav třídních nepřátel se zhoršuje tím, že pro osoby, jež spáchaly kontrarevoluční zločiny, lhůta pro podání stížnosti se zkracuje z 10 dnů na 72 hodin (čl. 110., odst. 2.) a že při těchto zločinech i v řízení opravném rozhoduje soud, mají-li býti připuštěny k účasti v řízení strany (čl. 111., odst. 2.); jest to tím větší zhoršení stavu třídních nepřátel, že podle všeobecného pravidla čl. 111. soud rozhoduje též o tom, má-li býti obeslán (= předveden) k líčení obviněný, jenž jest ve vazbě; hájení zájmů »třídního nepřátele« ve druhé stolici jest tudíž úplně svěřeno soudu a pouze soudu!

III. Zvláštnosti v právním postavení osob a orgánů aktivně zúčastněných v trestním řízení.

A. Soudy.

Osnova³²⁾ zná tyto soudní stolice: 1. lidové soudy; 2. krajské (zemské) soudy nebo v řízení jim na roveň postavené hlavní soudy autonomních republik;³³⁾ 3. presidia krajských a t. d. soudů; 4. nejvyšší soud RSFSR; 5. presidium nejvyššího soudu.

Již v ustanoveních o příslušnosti soudů osnova se radikálně liší od »buržoasních« zákonů.

Především soudy vůbec nemají účasti v přípravném vyšetřování; jedině čl. 34. nejasně ustanovuje, že zabavení poštovní a telegrafní korespondence, jakož i peněžitých vkladů ve státních úvěrních ústavech může se díti »pouze se svolením prokurátora a na základě usnesení soudu«.

³¹⁾ O těchto pojmech a jich neurčitosti viz můj cit. článek, str. 235, 236, 390—395. Kde v textu mluví se o kontrarevolučních zločinech, třeba míti na mysli též zločiny jim na roveň postavené.

³²⁾ Stejně jako i nyní platné právo.

³³⁾ Kde v textu se jedná o krajském soudu, třeba míti na mysli též zemské soudy a hlavní soudy autonomních republik.

Soudy věcně příslušnými v 1. stolici jsou lidové soudy, krajské soudy (jich trestně-soudní kolegia) a nejvyšší soud (jeho trestně-soudní kolegium).³⁴⁾ Lidovým soudům náleží projednávat v 1. instanci všechny trestní věci, jež nespádají do pravidelné příslušnosti jiných soudů (čl. 54.), pokud nebyly přikázány ku projednání vyšším soudům nařízením příslušných orgánů. Krajské soudy zpravidla jsou soudy 1. instance pro kontrarevoluční zločiny; ale tyto soudy mohou projednávat jako soudy 1. instance každou věc, jež náleží do oboru působnosti lidových soudů, jak z vlastního popudu, tak i na návrh krajského prokurátora. Nejvyšší soud jest soudem 1. instance pro úřední zločiny nejvyšších hodnostářů a úředníků sov. Ruska, ale kromě toho projednává jako 1. instance každou věc, jež jest mu přikázána ku projednání usnesením všeruského centrálního výkonného výboru nebo z rozkazu («rasporjaženijem») lidového komisaře spravedlnosti, předsedy nejvyššího soudu a prokurátora republiky.³⁵⁾ — Jest tedy zřejmo, že podle osnovy (jakož i podle platného práva) neplatí pravidlo: »nikdo nesmí býti odňat svému zákonnému soudci«; naopak vláda vždy může in concreto zvoliti soud pro ni nejvíce pohodlný.

Místní příslušnost jest upravena takto: zpravidla místně příslušným jest soud místa spáchání zločinu nebo (?) místa, kde se konalo přípravné vyšetřování (čl. 58., odst. 1., věta 1.). Ale předseda krajského soudu může »za účelem rychlejšího a úplnějšího projednání věci« odevzdati věc ku projednání na místo místně příslušného lidového soudu jinému lidovému soudu; je-li místně příslušným krajský soud, může za týmž účelem postoupiti sám věc jinému krajskému soudu (čl. 58., odst. 1.); »každá věc, jež jest postoupena podle pravidel tohoto článku, musí býti

³⁴⁾ V. čl. 448 a násl. tr. řádu z r. 1923.

³⁵⁾ Třeba pamatovati, že podle nyní platného práva předseda nejvyššího soudu a prokurátor republiky jsou zároveň zástupci lidového komisaře spravedlnosti; v. »Sobranije uzakoněnij i rasporjaženij raboče-krestjanskogo pravitelstva R. S. F. S. R.« z r. 1923, čís. 46, čl. 343; srovn. nařízení kolegia lidového komisariátu spravedlnosti o »struktuře« tohoto komisariátu v: »Ježenědělniku sovětskoj justicii« z r. 1923, č. 23, str. 676; k němu článek A. Stělmachoviče v »Jež. sov. justice« z r. 1923, č. 46/47, str. 1197—1199.

přijata k projednávání tím soudem, jemuž jest postoupena« (čl. 58., odst. 2.). Osnova nemá žádných pravidel ohledně sporů mezi soudy o příslušnosti, což asi znamená (analogie čl. 58., odst. 2. a nyní platného práva), že tyto spory (aspoň negativní) jsou nadobro vyloučeny.

Co se týče příslušnosti soudů vyšších instancí, třeba rozlišovati příslušnost soudů, když opravný prostředek podala strana, a příslušnost soudů, když se přezkoumává cestou »soudní kontroly« rozsudek nabyvší právní moci. — V prvním případě druhou instancí pro věci, projednané v 1. instanci lidovým soudem, jest krajský soud (patrně jeho soudně-kasační kolegium); pro věci, projednané v 1. instanci krajským soudem, — soudně-kasační kolegium nejvyššího soudu; proti rozsudku nejvyššího soudu jako 1. instance není žádného opravného prostředku (čl. 108). — Jde-li o to, aby byl přezkoumán »cestou soudní kontroly« rozsudek nabyvší moci práva,³⁶⁾ jsou příslušnými: 1. krajský soud,³⁷⁾ jde-li o rozsudky lidových soudů, proti nimž nebyl podán řádný opravný prostředek (čl. 117., odst. 2., bod 1.); 2. presidium krajského soudu, jde-li o rozsudky lidových soudů, které již byly prozkoumány v druhé stolici krajským soudem na základě řádného opravného prostředku (čl. 117., odst. 2., bod 2.); 3. soudně-kontrolní kolegium nejvyššího soudu: a) jde-li o věci, jež byly projednány v 1. stolici (»po suščestvu«) krajským soudem (patrně pokud nebyl podán řádný opravný prostředek) (čl. 117., odst. 2. bod 3.); b) pokud jde o rozhodnutí presidia krajského soudu (čl. 117., odst. 3.), jež byla vynesena patrně na základě čl. 117., odst. 2., bod 2; 4. presidium nejvyššího soudu, pokud jde a) o rozsudek (trestně-soudního) kolegia nejvyššího soudu jako soudu 1. stolice (čl. 108., odst. 3.); b) o rozhodnutí soudně-kontrolního kolegia nejvyššího soudu (čl. 117., odst. 4.); c) patrně též (v. čl. 112., poslední věta), jde-li o rozhodnutí soudně-kasačního kolegia nejvyššího soudu (anal. čl. 108., odst. 3.). — Z toho vyplývá, že trestní věc může býti někdy projednávána až v 5 instancích (lidový soud, krajský soud jako soud 2. stolice, presidium krajského soudu, kontrolní kolegium nejvyš-

³⁶⁾ Kdo může naříditi toto přezkoumání, v. níže.

³⁷⁾ Osnova se nezmiňuje o existenci různých kolegií krajského soudu.

šího soudu a presidium nejvyššího soudu), z nichž však strany mají přístup do dvou prvních.

O právním postavení soudu v hlavním řízení, zejména o jeho kontrole materiálu, získaného v přípravném vyšetřování před hlavním přelíčením (čl. 67.), o jeho právech omeziti zásady přímosti (čl. 68., lit. a) a ústnosti a zásadu obžalovací (čl. 68., lit. a), 62., 91.), o jeho právu kdykoliv skončiti průvodní řízení (čl. 84.) a jakkoliv pozměnit obžalobu (čl. 88.), bylo již pojednáno výše; třeba jen dodati, že nejdůležitější rozhodnutí o postupu řízení soud má činiti po slyšení stran (pokud ovšem jsou připuštěny k řízení). Lze tedy říci, že aspoň de jure počátkem hlavního řízení soud se stává pravým a skoro výhradným dominus litis, ovšem pokud mu věc nebude odňata »cestou kontroly« na základě čl. 115. a 116. (v. níže).

Skoro analogické postavení má soud i v řádném řízení opravném, jen že musí připustiti k účasti při líčení strany ve všech trestních věcech kromě kontrarevolučních (čl. 111.), může vyloučiti účast obviněného, jenž jest ve vazbě, a má před sebou jen písemný materiál z předběžných stadií řízení, poněvadž jest zásadně soudem kasačním.

Aby všechny hlavní zvláštnosti právního postavení soudů během řádného postupu řízení byly uvedeny systematicky na jednom místě, třeba ještě připomenouti, že soud může ex officio jak zahájit trestní řízení (čl. 5., 65., 89., 134.), tak i provésti ho od začátku až do konce, pokud není zapotřebí přípravného vyšetřování (čl. 65.) a že musí posuzovati věc nejen s hlediska existujících právních norem, nýbrž i pod zorným úhlem všeobecné politiky vlády (čl. 97.).

Má-li soud v hlavním a v opravném řízení skoro neomezenou moc vůči stranám, jest za to postaven pod velmi tuhou kontrolu místně příslušných (obvodových a krajských) prokurátorů, předsedů krajských soudů (čl. 116), lidového komisaře spravedlnosti, prokurátora republiky a předsedy nejvyššího soudu (čl. 115): z podnětu těchto osob věc může nastoupiti cestu »soudní kontroly«. Při tom čl. 115., odst. 2. přímo stanoví, že uvedené v něm osoby mají právo žádati věc za účelem kontroly v každém stadiu řízení ode všech »soudních orgánů« RSFSR., kdežto čl. 116. stanoví pouze, že uvedené v něm osoby mají právo

žádati za účelem kontroly věci od soudních orgánů příslušného obvodu, a nepraví, v jakém stadiu řízení to mohou učiniti. Vzniká nejasnost, protože podle čl. 115., odst. 1. »soudní kontrola uskutečňuje se ohledně rozsudků nabyvších moci právní«. Budeme-li míti za to, že čl. 115., odst. 2. jest výjimkou z tohoto všeobecného pravidla, dospějeme k závěru, že osoby uvedené v čl. 116. — na rozdíl od osob uvedených v čl. 115., odst. 2. — mohou žádati od soudů věc za účelem kontroly pouze po skončení hlavního řízení a po té, co rozsudek nabyl právní moci.³⁸⁾ Uvedené osoby (kromě obvodového prokurátora) mohou zároveň s žádostí o postoupení věci za účelem kontroly naříditi, aby byl zastaven výkon rozsudku (čl. 116, odst. 2.), a v takovém případě mají během 10 dnů buď vrátiti věc soudu, od něhož byla došla,³⁹⁾ nebo postoupiti ji ku přezkoumání jinému soudu, příslušnému podle pravidel čl. 117. Není-li výkon rozsudku zastaven, věc může býti projednávána cestou kontroly patrně bez jakéhokoliv časového omezení. To znamená, že i »rozsudek nabyvší moci právní« nabývá této moci jen vůči »stranám« (zejména obviněnému) a třetím osobám, nikoliv vůči státním orgánům »soudní kontroly«, pokud o věci meritorně nerozhodlo presidium nejvyššího soudu. — O samém postupu řízení před »kontrolujícími« soudy osnova ničeho neustanovuje; neustanovuje ani o tom, jaký obsah mohou míti jich rozhodnutí. Proto ovšem jest docela nejasno, může-li kontrolující soud rozhodovati i ve věci samé nebo má jen taková práva, která náležejí řádnému soudu 2. stolice. Lze se pouze domnívati, že kontrolující soud může bez všelikého omezení rozhodnouti i ve věci samé, poněvadž čl. 441. nyní platného trestního řádu dovoluje kontrolujícímu soudu nejen zrušiti rozsudek a odevzdati věc k novému projednávání kterémukoliv věcně příslušnému soudu, nýbrž i »přiměřeně pozměnit rozsudek«. ⁴⁰⁾

³⁸⁾ Tento závěr však nesouhlasí s nyní platným právem, poněvadž podle čl. 427 tr. řádu z r. 1923 i osoby uvedené v čl. 116 mohou žádati věc od soudů ve svém obvodu v každém stadiu řízení; ale koná-li se již o dané věci hlavní přelíčení, soud postupuje věc orgánu kontroly až po vynesení rozsudku.

³⁹⁾ Nebude-li jimi zjištěna nesprávnost, která vyžaduje nového řízení (čl. 117, odst. 1.).

⁴⁰⁾ Čelcov-Bebutov v cit. spise na str. 310 a násl. hájí myš-

B. Prokuratura.

Osnova na různých místech mluví o těchto druzích prokurátorů: o obvodových prokurátorech, o krajských prokurátorech, jimž v trestním řízení jsou na roveň postaveni prokurátoři autonomních republik a zemí, a o prokurátorovi republiky, jenž jest podle nyní platného práva zároveň zástupcem lidového komisaře republiky.

Postavení prokurátora v různých stadiích trestního řízení⁴¹⁾ lze krátce vylíčit takto:

1. Pouze prokurátor může zahájit trestní řízení ve všech případech, kdy trestní stíhání jest vůbec přípustno (čl. 5., 6. a 134), zejména i proti osobám podezřelým, které nespáchaly konkrétního zločinu (čl. 6.).

2. V přípravném řízení prokurátor jest úplným pánem a vůbec nepodléhá soudní kontrole (čl. 10., 15., odst. 2., 21., 9., 12., 19., 34., 44.). Prokurátor zejména může činiti všechno, co mohou činiti podřízené mu vyšetřující orgány, může svěřiti vyšetřování kterékoli věci kterémukoli z nich, řídí a kontroluje jich činnost a rozhoduje o stížnostech na ně (v. výše); zejména i o vyšetřovací vazbě (čl. 44.) a o zastavení řízení (čl. 46., odst. 2., čl. 48.) v době přípravného vyšetřování v poslední instanci rozhoduje prokurátor. Kromě soudů pouze prokurátor může svoliti k tomu, aby byla zabavena poštovní a telegrafní korespondence a peněžité vklady v úvěrních ústavech (čl. 34.).⁴²⁾ Lze říci, že prokurátor (po případě, t. j. prováděl-li osobně nějaký vyšetřovací úkon, spolu s nadřízeným prokurátorem) má v přípravném vyšetřování taková práva, která mají podle zákonů platných v historických zemích Č. S. R. státní zástupce, vyšetřující orgány, radní komora a sborový soud druhé stolice dohromady. To znamená, že osnova zvolila nejhorší druh inkvisičního přípravného řízení, kde obviněný jest úplně odevzdán moci budoucího žalobce.

lenku, že revisní (kontrolující) soud nemá větších práv než soud kasační (řádná druhá stolice).

⁴¹⁾ O funkcích prokuratury mimo trestní řízení (všeobecný »strážce zákona«) v. K r y l e n k o, l. c., str. 99—107.

⁴²⁾ O postavení prokurátora v. ještě čl. 16, odst. 2., čl. 17 a čl. 31 až 33 (prohlídka a zabavení) ve spojení s čl. 21.

3. Totéž lze opakovati pokud se týče postavení prokurátora při vydání v obžalobu (v. výše).

4. Naopak v hlavním řízení a v řádném opravném řízení prokurátor jako strana nemá více práv než obviněný, t. j. zde de jure skoro neomezeným pánem jest soud. Ale jsou-li práva prokurátora jako strany v těchto stádiích řízení podstatně menší než v buržoasních státech, přece prokurátor i zde zůstává strážcem zákona, kontrolujícím soud. Proto všechna omezení prokurátora jako strany znamenají ve skutečnosti pouze omezení práv obviněného, poněvadž odvislý soud fakticky nemůže bez velkého rizika pro sebe přijíti do konfliktu s takovou »stranou«, která zároveň jest »okem vlády«.

5. V řízení vykonávacím náleží prokurátorovi dohled nad správným výkonem rozsudků (čl. 119.).

6. O právech prokuratury pozměnění věcnou příslušnost soudů a kontrolovati jich činnost bylo již dostatečně pojednáno dříve.

Na základě studia ustanovení osnovy o právech soudu a prokuratury lze dojíti k tomuto závěru o vzájemném poměru soudů a prokuratury: je to poměr vzájemné kontroly. Soud v hlavním přelíčení zkoumá činnost prokurátora ve stadiu řízení přípravného de jure skoro suverenně, ale sám jest zase pod kontrolou prokurátora, jenž vždy může zakročiti »cestou kontroly« a odevzdati věc ku projednání příslušnému kontrolujícímu soudu. Ten zase kontroluje jak řízení nižšího soudu, tak i činnost prokurátora-kontrolora. Tak se může opakovati »vzájemná kontrola« až třikráte, pokud věc nebude (pravděpodobně ještě ne meritorně!) rozhodnuta presidiem nejvyššího soudu, t. j. instancí, jehož předseda má za svého šéfa lidového komisaře spravedlnosti a jest s ním v přímých stycích. Nelze pochybovati, že tato instance rozhodne vždy tak, jak bude chtíti vláda a tlumočnick její vůle — lidový komisař spravedlnosti, poněvadž čl. 97. osnovy přímo předpisuje, že soud musí rozhodovati na základě nejen zákonů, nýbrž i »všeobecné politiky proletářského státu«. Pravý smysl ustanovení o vzájemném poměru soudů a prokuratury jest tudíž takový: tento poměr jest upraven tak, aby vždy a podle možnosti co nejrychleji soud rozhodl tak, jak tomu chce vláda. Poněvadž však prokurátoři jsou zvláště kvalifikovanými

důvěrníky vlády, nelze dospěti k jinému závěru než k tomu, že poměr vzájemné kontroly mezi soudy a prokuraturoou ve skutečnosti znamená, že prokuratura stojí n a d s o u d y.

C. Ostatní osoby, jež zastupují v řízení veřejnou obžalobu.

Podle čl. 61. »obžalobu před soudy provádí prokurátor«, který však má právo svěřiti tento úkol »společenskému žalobci«, zástupcům státních nebo společenských organizací a osobám, jež konaly přípravné vyšetřování. Z toho vyplývá, že jediným s a m o s t a t n ý m v e ř e j n ý m žalobcem jest prokurátor; ostatní veřejní žalobci mohou vystupovati pouze jako jeho zmocněnci. — T. zv. »s p o l e č e n š t í ž a l o b c i« existují již nyní.⁴³⁾ Jsou to žalobci-laici, kteří jsou zapsáni do zvláštních seznamů »společenských žalobců« na základě buď jmenování prokurátorem neb volby různými organizacemi; vystupují jako žalobci jen občas na základě zvláštního zmocnění prokurátorova; za své vystupování v úloze žalobce dostávají plat. Doposud tato instituce valného praktického významu neměla. — O z á s t u p c í c h s t á t n í c h a s p o l e č e n s k ý c h o r g a n i s a c í jako veřejných žalobcích osnova nic bližšího nestanoví; pravděpodobně zde jde o žalobce-laika, který není zapsán do seznamů společenských žalobců a vystupuje jen v jednotlivém trestním řízení na základě zmocnění prokurátorova, ovšem de jure asi dobrovolně. I tato instituce již existuje v některých místech sov. Ruska, jak to vyplývá z tohoto sdělení sovětského spisovatele Ch o r ě v a:⁴⁴⁾ Již nyní v praxi vojenských tribunálů a vojenské prokuratury existuje za účelem vychování »mas« taková instituce: zmíněné

⁴³⁾ V. o nich: a) cirkuláře lidového komisariátu spravedlnosti číslo 1 z r. 1923 (»Ježenědělnik sovětskoj justicii« z r. 1923, čís. 1, str. 24) a číslo 129 z r. 1927 (»Ježeněd. s. just.«, 1927, č. 29); b) nařízení (s mocí zákona) všeruského centrálního výkonného komitétu a rady (sovětu) lidových komisařů z 23. května 1927 (»Izvěstija C. I. K. a V. C. I. K.« z 2. července 1927, N. 148) a před tím nařízení rady lid. komisařů R. S. F. S. R. z 20. července 1926. — Podrobněji v. článek L a g o v i e r a v časopise »Sovětskoje Pravo« z r. 1926, N. 6 (24), str. 56—67, a Č e l c o v - B e b u t o v, l. c., str. 53—54.

⁴⁴⁾ V. »Sovětskaja Justicija«, 1931, N. 29, str. 13.

orgány »před soudním rokem ostře vylučují příslušnou otázku⁴⁵⁾ před masami příslušného vojenského oddílu a tyto (»masy«) volí ze sebe společenského žalobce výhradně pro příslušné soudní řízení«, ad hoc. K tomuto sdělení stačí dodati, že jest opravdu těžko vymyslet zdařilejší karikaturu na »dobrovolnou« »společenskou« obžalobu! — Asi největší význam v praxi bude míti právo prokurátorovo zmocniti vyšetřující orgány, aby vystupovaly před soudem jako žalobci. Třeba však zdůrazniti, že tím se podstatně zhoršuje postavení obviněného během přípravného vyšetřování, poněvadž bude v něm vydán moci svého pravděpodobného budoucího odpůrce při hlavním přelíčení.

D. Účast osoby, poškozené zločinem, v trestním řízení.

Vedle prokurátora určitá samostatná práva v trestním řízení má osoba, již byla zločinem způsobena škoda (poškozený).

Především během přípravného vyšetřování každý poškozený může žádati, aby byli vyslechnuti svědkové a znalci a aby byly zaopatřeny jiné průvodní prostředky (čl. 19., odst. 2.), může si stěžovati na jednání vyšetřujících orgánů (případně i prokurátora) příslušným nadřízeným orgánům (čl. 21) a zamítati vyšetřující orgány a prokurátora jako osoby předpojaté (čl. 21, 60).⁴⁶⁾

V hlavním a opravném řízení poškozený může za určitých podmínek vystupovati jako strana, zejména: 1. jako soukromý žalobce ve věcech soukromé obžaloby (v. výše); 2. jako »civilní žalobce v řízení trestním« (soukromý účastník); jím může býti jen »osoba, které zločinem byla způsobena hmotná škoda« (čl. 102.), žádá-li o náhradu škody žalobou podanou v trestním řízení nejpozději před skončením průvodního řízení při hlavním přelíčení (čl. 103.); vystupuje jako strana jen ohledně otázek spojených s vysvětlením právního základu a výše náhrady škody mu způsobené (čl. 105., 111., 113., odst. 2.), ovšem s těmi všeobecnými omezeními, o nichž jednájí čl. 68., lit. a) a

⁴⁵⁾ Rusky: »zaostrajat sootvétstvujuščij vopros«...

⁴⁶⁾ Soukromý účastník (v. níže) může kromě toho žádati o zajištění svého nároku soupisem majetku obviněného (čl. 104).

čl. 111., odst. 2., t. j. pokud soud nevyloučil účast stran, kde to jest dovoleno. Zvláštností sov. osnovy (i nyní platného práva) jest, že trestní soud⁴⁷⁾ může i bez žaloby poškozeného vydati rozhodnutí o povinnosti obviněného nahraditi mu škodu (čl. 106.),⁴⁸⁾ a že trestní soud může rozhodnouti o žalobě soukromého účastníka jak záporně tak i kladně i při vynesení zprošťujícího (osvobozujícího) rozsudku (čl. 106.).

E. Obviněný a obhájce.

Právnímu postavení obviněného osnova věnuje přímo nebo nepřímo (t. j. když mluví všeobecně o stranách) celou řadu ustanovení,⁴⁹⁾ z nichž uvedeme jen nejdůležitější.

Ve stadiu přípravného vyšetřování velmi důležitý okamžik, od kterého osoba podezřelá má se pokládati za formálně obviněného, určuje se podle volného uvážení vyšetřujících orgánů: tyto orgány zahajují trestní řízení proti určité osobě jako obviněnému a oznamují jí tuto skutečnost («předkládají obžalobu»), »když průvodní prostředky dostatečně prokazují, že zločin spáchala tato osoba« (čl. 36.); to znamená, že vyšetřující orgány mohou fakticky zacházeti s osobou podezřelou jako se svědkem — a tím ji zbavovati práva se brániti — tak dlouho, jak budou pokládati za nutné. Po »předložení obžaloby obviněnému« má tento býti vyslechnut během 48 hodin (čl. 37.) a stvrzuje svým podpisem správnost protokolu o výsledku nebo činí poznámky o nesprávnosti protokolu, které mají býti do něho zapísány; se svolením vyšetřujícího orgánu může svou výpověď napsati i vlastnoručně (čl. 38). Další práva obviněného jsou tato: a) žádati vyšetřující orgány, aby prozkoumaly označené

⁴⁷⁾ Ve shodě s čl. 50, 13 a 66 osnovy trestního zákona z r. 1930—31; v. můj cit. článek, str. 384—385, 387.

⁴⁸⁾ Proto asi jest tiskovou chybou ustanovení čl. 103, že soukromý účastník není zproštěn povinnosti platiti soudní poplatky (náklady soudní). Tak i Brjuškov v »Sovětskoj Justicii«, 1931, č. 29, str. 14; srovn. o čl. 103 též posudek Komarova, »Sov. Just.«, 1931, č. 30, str. 22.

⁴⁹⁾ Ve stadiu přípravného vyšetřování čl. 19, odst. 1. a 2., 20, 21, 29, 36 až 38, 40 až 44; ve stadiu vydání v obžalobu čl. 49; v hlavním řízení čl. 68, 73, 75, 77 až 79, 81, 84, 86, 90, 91, 93; ve stadiu řízení opravného čl. 107 a 111.

jím průvodní prostředky, zejména vyslechly svědky a znalce, při čemž vyšetřující orgány musejí vyhověti této žádosti, »když skutečnosti, o jichž zjištění se žádá, mohou míti význam pro řízení« (čl. 19. odst. 2.); b) zamítati předpojaté vyšetřující orgány a předpojatého prokurátora; c) býti přítomen při znaleckém ohledání, »uzná-li to vyšetřující orgán za nutné« (čl. 29.); d) stěžovati si na jednání vyšetřujících orgánů k orgánům nadřízeným. Obhájce nesní obviněný míti. — Použití proti obviněnému jednoho ze zajišťovacích opatření může každý vyšetřující orgán (čl. 40.); zejména každý z nich může uvaliti i vyšetřovací vazbu; v případech zvlášt' nebezpečných zločinů vyšetřovací vazba může býti uvalena i před »předložením obžaloby obviněnému«, ale v takových případech předložení obžaloby má následovati během 10 dnů, jinak vyšetřovací vazba má býti zrušena (čl. 40., odst. 2.). Pokud nejde o kontrarevoluční zločiny, vyšetřovací vazba může býti uvalena jen v případech nebezpečí útěku, koluse (čl. 42., odst. 1., čl. 4.) nebo spáchání nového zločinu (čl. 4.). Formální podmínkou uvalení vyšetřovací vazby jest, aby usnesení osoby, jež uvaluje vazbu, bylo opatřeno důvody a aby opis tohoto usnesení byl zaslán »místu zatčení«, které bez tohoto opisu nesmí uvězněného přijmouti. Kromě toho opis usnesení o uvalení vazby má býti zaslán během 24 hodin orgánu, jež dohlíží na vyšetřování (čl. 43.), t. j. vyšetřujícímu soudci nebo prokurátorovi, poněvadž tento orgán může jak zrušiti, tak i pozměnití použité zajišťovací opatření (čl. 44.).

Z těchto ustanovení jest patrnó, že obviněný ve stadiu přípravného vyšetřování má pouze jedno skutečné právo — právo stěžovati si k dozorčím orgánům, jimiž zase jsou buď prokurátor nebo podřízený mu vyšetřující soudce. Ke všemu ještě vyšetřující orgány mají býti »třídně pozornými« a vysvětliti stupeň »třídního nebezpečí« obviněného (čl. 19, 51), a to nejen s hlediska platných zákonů, nýbrž i s hlediska »všeobecné politiky proletářského státu« (anal. čl. 97.). Uvážíme-li ještě, že pravidelné vyšetřující orgány, t. j. milice nebo členové státní správy politické, nemají odborného (obyčejně i neodborného) vzdělání a že svou obtížnou práci mají vykonati zpravidla během 1 měsíce, můžeme dospěti jen k tomuto závěru: všechna úsilí vyšetřujících orgánů — vzdor výslovnému »deklaratornímu« zákazu čl. 20. —

budou směřovati k tomu, aby byla tak nebo jinak vynucena »královna všech průvodů«, t. j. doznání viny obviněným: v samých svých základech zvrácený systém vyšetřování, při němž obviněný jest vydán na milost a nemilost svým budoucím procesním odpůrcům, v praxi nikdy neměl a nemůže míti jiného výsledku.

Ve stadiu vydání v obžalobu (v. výše) obviněný má pouze tato práva: seznámiti se se vším materiálem přípravného vyšetřování a žádati vyšetřující orgán — nebo cestou stížnosti dohlížející orgán — o doplnění vyšetřování (čl. 49).

I v hlavním řízení až do stanovení roku k hlavnímu přelíčení soudcem příslušného soudu není obviněný stranou a předběžná kontrola výsledků přípravného vyšetřování soudem děje se bez jeho účasti (čl. 67.). Stanoví-li soudce rok k hlavnímu přelíčení, musí doručiti obviněnému (nejpozději tři dni před hlavním přelíčením) obžalovací spis (čl. 6, lit. d) a rozhodnouti o jeho žádostech (čl. 68., lit. e); zároveň může připustiti k účasti v řízení obhájce, ale musí to učiniti jen v případech, o nichž mluví čl. 62. (viz výše).

Během hlavního přelíčení postavení obviněného bylo by celkem takové, jako v buržoasních státech,⁵⁰⁾ kdyby soud nemohl omezovati zásadu obžalovací, zásadu přímosti a ústnosti (v. výše), kdyby byl soudem neodvislým a nemusil se řídit »všeobecnou politikou proletářského státu« (čl. 97.); za takových podmínek však skutečná diskreční moc soudu činí všechna práva obviněného ilusorními, zvláště v případech, když obhájce jest z účasti v hlavním přelíčení vyloučen, neboť jest známo, že většina obviněných nedovede se osobně před soudem obhajovati náležitým způsobem.

V řádném řízení opravném obviněný, pokud není ve vazbě a pokud nejde o kontrarevoluční zločiny, má do jisté míry lepší postavení než v řízení hlavním, poněvadž soud nemůže vyloučiti z účasti při veřejném líčení jeho obhájce. Naopak postavení těch obviněných, kteří spáchali kontrarevoluční zločiny a mohou tedy býti odsouzeni k zastřelení, jest zvláště špatné, poněvadž soud může vyloučiti z účasti v líčení nejen obhájce »kontrarevo-

⁵⁰⁾ V. čl. 73, 75, 77, 78; 80, 90, 93; 100, lit. i); 79, 81, 84, 90.

lučního« zločince, nýbrž i obviněného, pokud jest ve vazbě (čl. 111.), což ovšem v případech kontrarevolučních zločinů bude pravidlem: zde se tedy setkáváme s možností dosti originálního zjevu — veřejného inkvisičního řízení v nepřítomnosti obviněného; třeba však dodati, že takový zjev v praxi bude asi výjimkou, poněvadž veřejné líčení žádá, aby kromě členů soudu mluvila aspoň ještě jedna osoba. Při posuzování právního postavení každého obviněného v opravném řízení třeba ještě připomenouti, že osnova ničeho neustanovuje o důvodech neplatnosti rozsudku a celého řízení v 1. instanci, t. j. ponechává soudu 2. instance rozhodnutí, co jest a co není in concreto podstatnou vadou tohoto řízení, a že obviněný vůbec nemůže si stěžovati proti rozhodnutím soudu druhé stolice, kdežto prokurátor může »protestovati« proti nim »cestou soudní kontroly« (čl. 112.). Proto lze říci, že i během opravného řízení nemůže býti ani řeči o rovnosti stran a že obviněný i zde — jako v celém řízení — nemá pod nohama pevné půdy určitých formálních garancí, t. j. konec konců jest vydán na milost a nemilost odvislým soudům a prokuratuře.

Co se týče postavení obhájce v trestním řízení, byla tato otázka již projednána dosti zevrubně; třeba jen dodati, že pokud obhájce jest k účasti v řízení připuštěn, má stejná práva jako jiné strany.⁵¹⁾

F. Účast společenských organizací v trestním řízení.

O účasti společenských organizací v trestním řízení bylo již příležitostně jednáno na několika místech. Proto nyní zbývá jen podati celkový systematický přehled příslušných ustanovení osnovy.

V přípravném řízení účast společenských organizací jest skoro úplně podmíněna buď iniciativou nebo aspoň svolením vyšetřujících orgánů. Skutečně čl. 9., odst. 1. stanoví, že tyto orgány mohou žádati, aby společenské organizace a jejich zástupcové zúčastnili se vyšetřování, a ukládali jim provedení jednotlivých vyšetřovacích úkonů; čl. 9., odst. 2. předpisuje, aby vyšetřo-

⁵¹⁾ Pouze obviněný má při hlavním přelíčení o jedno právo více, nemůže býti totiž zbaven posledního slova.

vání, má-li trestní věc společenský význam, provádělo se bezprostředně v podnicích, kolektivních hospodářstvích («kolchozech») a t. p. »za účasti proletářského a kolchozného aktivu«, ale jen pokud to nemůže být na škodu postupu vyšetřování. Jediným samostatným právem společenských organizací jest právo žádati, aby vyšetřující orgány provedly výslech určitých svědků a znalců nebo aby prozkoumaly jiné průvodní prostředky, ale i zde vyšetřující orgán má této žádosti vyhověti jen, »když skutečnosti, o jejichž zjištění se žádá, mohou mít význam pro řízení« (čl. 19., odst. 2.).

Aby čtenář měl představu o tom, čím vlastně má být veřejné vyšetřování čl. 9., odst. 2., dovolávám se sovětského spisovatele Děrjevščikova,⁵²⁾ jenž správně poukazuje, že čl. 9., odst. 2. jest příliš krátký a nejasný, a proto doporučuje tuto — již nyní v některých místech sovětského Ruska existující — »techniku veřejného vyšetřování«: »Nyní máme zkušenosti nabyté v proletářském obvodu Moskvy a Tambova. Třeba je zevšeobecniti ... A, myslím, takovýmto způsobem: vyšetřující soudce nebo prokurátor (jiný vyšetřující orgán), když má materiál o tom, že v určitém okrsku není všechno v pořádku, podá o tom informaci na schůzi; řeči podrobně se zapisují (protokol má⁵³⁾ sílu průvodního prostředku — to jest jasno z čl. 23. osnovy); jednotlivá sdělení učiněná na schůzi později nabývají formy protokolu o výslechu a pak následuje uvedení ve formu («oformlěnie») podle norem trestního řádu.⁵⁴⁾ Tak nabývají náležitých forem věci tohoto druhu v Moskvě. — Existuje i jiná modalita. Poskytla-li schůze vyčerpávající látku a otázka jest jasná, provádí se výslech podezřelých osob a «věc» (na 2—3 lístečcích) jde k soudu«. — Na základě tohoto sdělení lze předpokládati, že t. zv. dobrovolná účast společ-

⁵²⁾ V. »Sovětskaja Justicija«, 1931, čís. 30, str. 25.

⁵³⁾ Patrně bude mít, až osnova se stane platným zákonem.

⁵⁴⁾ Autor asi chce říci těmito málo jasnými slovy, že vyšetřující orgán po skončení schůze na základě protokolovaných řečí jednotlivých řečníků zhotovuje formální protokoly o jich výslechu a pak tyto osoby podepisují — po případě po nutných opravách — tyto protokoly. — Podle našeho mínění čl. 23 osnovy, který uvádí mezi průvodními prostředky »usnesení společenských organizací«, dává možnost vyšetřujícím orgánům zjednodušiti tuto poněkud těžkopádnou praxi.

nosti v přípravném vyšetřování bude vlastně uložením nové — »vyšetřovací« — povinnosti obywatelstvu a že ve »veřejném vyšetřování« třeba viděti znatelný krok zpět k nejprimitivnější formě přípravného vyšetřování, kdy »hlas lidu« (nyní především »lidu komunistického«) a jeho nepříznivý posudek o podezřelých osobách (v ruských dějinách t. zv. veřejné »lichovanije«) byly — při primitivní organizaci vyšetřování a při faktické slabosti právně neomezené vlády v boji se zločinci — rozhodujícími v trestním řízení.⁵⁵⁾

V řízení hlavním společenské organizace mohou se zúčastniti těmito způsoby: a) prokurátor má právo svěřiti provedení obžaloby před soudem zástupcům státních nebo společenských organizací (čl. 61.) (v. výše); b) zástupci týchž organizací a ústavů mohou býti obhájci (čl. 63.); c) žádá-li za to společná organizace, soud musí připustiti obhájce k účasti při hlavním přelíčení (čl. 62., odst. 1., lit. c).

V řízení opravném společenské organizace a státní ústavy mají ještě právo žádati, aby opravné řízení bylo zahájeno i v těch případech, kdy řádný opravný prostředek (patrně obviněného) jest vyloučen podle čl. 109. (bagatelní věci) (čl. 109., odst. 2.).

Konečně podle čl. 120., čis. 1 může býti na žádost společenských organizací soudem odložen výkon odsuzujícího rozsudku, pokud jde o méně nebezpečný zločin.

Třeba uznati, že uvedená práva společenských organizací, i když jsou celkem velmi omezená, mohla by býti jakýmsi korektivem ku právně velmi neuspokojivému postavení obviněného v trestním řízení. Ale nikde »společenské« organizace (kromě komunistické strany) nejsou tak nesamostatné jako v sov. Rusku, kde každá z nich jest vedena komunisty. Kromě toho doposud vývoj směřoval k tomu, aby »společenské organizace« byly nápomocny hlavně při obžalobě, nikoliv při hájení obviněných. Konečně bylo již zdůrazněno, že jich »dobrovolná« účast v řízení ve skutečnosti nabývá forem povinnosti.

Posudek o jednotlivých originálních rysech trestního řízení

⁵⁵⁾ Srovn. čl. 23 osnovy; o něm v. předešlou poznámku.

podle osnovy byl dán již při pojednání o nich. Proto lze se omeziti na několik závěrečných slov. Osnova »zbavuje trestní řízení formalismu« v takové míře, že vlastně dává skoro neomezenou moc nad občany odvislým soudům, prokuratuře a vyšetřujícím orgánům. Občan (nejen obviněný, nýbrž i jiné soukromé osoby zúčastněné v řízení) jest tedy vydán libovůli těchto orgánů. Ovšem tato libovůle nemusí vždy býti v neprospěch občana a především obviněného, ale přece nikdo nemůže věděti, jak s ním bude naloženo v jednotlivém případě. Jedině o zájmy vlády jest postaráno tak jako nikde jinde: kde vláda chce míti rozsudek určitého obsahu, tam jej míti bude. Proto »soud« v sov. Rusku neměl by se vlastně vůbec jmenovati soudem a normy osnovy o »soudním« řízení jsou jen novým důkazem toho, že v sovětském Rusku jest jen jediná bezpodmínečně platná norma: vláda může dělati s »občany«, co chce.
